

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
“Правни аспекти савремених друштвених кретања у Републици Србији” -
за период 01.01.2019. – 31.12.2021. године

Издавач

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Правни факултет

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Јелена Беловић, руководилац пројекта

Секретар пројекта

Проф. др Страхиња Миљковић

Уређивачки одбор

Проф. др Душанка Јововић
Проф. др Владимир Боранијашевић
Проф. др Олга Јовић Прлаиновић
Проф. др Дејан Мирковић
Проф. др Бојан Бојанић
Проф. др Здравко Грујић

Технички уредник

Младен Тодоровић

Дизајн корица

Кварк Краљево

Штампа

Кварк Краљево

Тираж:

50 примерака

ISBN 978-86-6083-077-9

**Штампање овог зборника помогло је Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије**

Др Душко ЧЕЛИЋ*

347.251(497.115)

ДРЖАВИНА У КВАЗИПРАВНОЈ "НОРМАТИВИ" НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Апстракт: Упркос богатој и разноврсној библиографији посвећеној државини и питањима везаним за њу, државина представља, од свога настанка па до данас, један од оних института грађанскога права, који је био и остао предмет бројним расправама, спорењима и различитим мишљењима. У праву Србије, овај значајан институт у стварном праву је још увек делом нерегулисан, подрегулисан а делом и погрешно регулисан.

Након што су 2009. године *de facto* власти на Косову и Метохији донеле "Закон о власништву и другим стварним правима", којим се системски задире у област уређења стварноправних односа, материја државине је на овом делу територије Србије, регулисана "крвним законом". Тиме је (не само) у овој материји, прекинут је континитет јединственог уређења државине на читавој територији Републике Србије. Аутор анализира језички, номотехнички и правнодогматски "норме" које регулишу државину у овом "закону". Такође, у раду покушавамо да упоредноправно сагледамо примену технике преузимања норми (*правне транспланте*) везаних за државину, друштвену и правну оправданост преузимања и домаћај примене таквих "норми" на Косову и Метохији. Посебну пажњу аутор је обратио на оне "норме" које различито уређују институте везане за правна дејства државине, а она су, као што је познато, бројна и садржајна. У том погледу, нарочити значај имају оне "норме", којима се уређује одржај. Довођењем у везу са другим системским "прописима" на Косову и Метохији, покушаћемо да сагледамо домаћај и последице примене тих "нових норми о државини" по правне и фактичке односе на Косову и Метохији.

Кључне речи: *Косово и Метохија. - De facto власти. - "Закон о власништву и другим стварним правима". - Државина. - Одржај. - Последице примене.*

1. УВОД

Државина је један од најстаријих института стварног права. Она предходи многим другим правним институтима, и у том погледу представља "опште место", предпоставку вршења највећег броја стварноправних

* Доцент, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, dusko.celic@pr.ac.rs

овлашћења. Због тога јој је у стварноправним кодификацијама место у општем (уводном) делу.

У књижевности стварног права државина има почасно место; о њој је много писано али је, судећи по актуелности бројних питања и проблема везаних за државину, још увек недовољно речено.¹

Без обзира што на први поглед нема једноставнијег правног института (државина је фактичка власт на ствари и ту је почетак и крај све "мудрости" о државини), материја државине је једно од најзаплетенијих питања у цивилистици.²

Наизглед једноставан и разумљив, институт државине и данас носи епитет једног од најсложенијих чак и најспорнијих. Мада је дефинисана још у време свога настанка, државина и данас једнако успешно измиче дефинисању. Без обзира да ли је део неког субјективног права или не (као на пр. државина узурпатора), државина је чињеница за коју су правни поретци од давнина³ везивали многобројна правна дејства а бројна су актуелна и у савременим правним поретцима.⁴ Иако није право, државина "живи" у складу са правом, "служи" његовим циљевима. Када је последица и садржина права, државина и сама ствара бројне правне последице и разноврсна правна дејства. Иако (и када) није право, државина се може "претворити" у право, с друге стране, чак и када је у супротности с правом, државина ужива правну заштиту. Из ове игре речи да се само наслутити сложен однос права и државине, као и разлози увек актуелног интереса правне науке и праксе за овим контраверзним правним институтом.

Од свога настанка у античком Риму до данас, институт државине пролазио је кроз различите фазе свога развоја, од фактичког односа са "својинским оделом" на *ager publicus*-у, преко канонског процвата државине права, до данашњих интензивних социјалних и правних односа припадања ствари.

*Доцент, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, dusko.celic@pr.ac.rs

¹ Тако, о новијем проблематизовању кључних питања о појму, правној природи и суштини заштите државине, вид. Vladimir V. Vodinelić, *Državina, Pojam, priroda, zaštita i razlog zaštite*, Београд, 2015.

² Андра Ђорђевић, *Систем приватног (грађанског) права Краљевине Србије, у вези с међународним приватним правом, друга књига, свеска прва: Државина*, Београд, 1896, 9.

³ *'Possessio non tantum corporis, sed et iuris est'*. (Papinianus-D. 41, 2, 49, 1) - "Државина није само чињеница, него има и правне последице". (Наведено према: Stojčević Dragoljub, Ante Romac, *Dicta et regulae iuris*, Београд, 1989, 390.).

⁴Више о томе, вид. Даница Попов, *Правна дејства државине*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2006, 218.

Државина и њена самостална заштита, нашли су своје место у породици самосталних института грађанског права у свим кодификацијама грађанског права у XIX веку.

Иако је Србија, и пре него што је васкрсла пуну државност 1878. године, имала кодификовано грађанско, па тиме и стварно право, укључујући и одредбе о државини као самосталном правном институту,⁵ област стварноправних односа у данашњој Србији није кодификована. Еволуција правне (де)регулативе у овој области, делила је бурну историјску судбину заједничких држава југословенских народа, којима је Србија припадала, улажући сопствену државност у њихове темеље.

Прва држава Срба, Хрвата и Словенаца, затекла је изразити правни партикуларизам у свим областима права, па дакле и у грађанској и стварној.⁶ Историјске прилике и правно-политички разлози нису, на жалост, ишли у прилог очекиване унификације и кодификације приватног права.⁷ По завршетку Другог светског рата (који је у нашој земљи имао и обележја грађанског рата), комунистичка власт ФНРЈ је Законом о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације,⁸ аброгирајући грађанско-правне прописе затечене на тлу Југославије, прекинула континуитет између правног система "старе" и "нове" Југославије. Убрзана парцијална кодификација појединих области грађанског права у "другој Југославији", на жалост, никада није била обједињена у јединствен грађански законик. Услед прерасподеле законодавне надлежности са федерације на републике и покрајине⁹, ни кодификација стварног права под називом Предоснова за нацрт Закона о правима на ствари, израђена 1964. године, није могла успешно "пребродити" законодавну процедуру.¹⁰ Тек 1978. године припремљен је нови Предлог за

⁵ Доношењем Грађанског законика за Кенжевину Србију 1844. године.

⁶ О "наслеђеним" грађанско-правним подручјима у Краљевини СХС (Краљевини Југославији), видети: Душан Николић, О примени правних правила садржаних у предратним прописима, Реконструкција правног система Југославије на основама слободе, демократије, тржишта и социјалне правде, Нови Сад, 1998, 289-290.

⁷ Та настојања окончана су у Краљевини Југославији доношењем Преднацрта Грађанског законика 1934. године.

⁸ "Сл. лист. ФНРЈ", бр. 86/1946.

⁹ Према Амандману XXX, ст. 2, т. 3. ("Сл. лист СФРЈ", бр. 29/1971), на Устав СФРЈ из 1963. године, било је предвиђено да Федерација у области грађанског права: "... уређује уговорне и друге облигационе односе у области промета робе и услуга; уређује основне својинско-правне и друге основне правне односе којима се обезбеђује јединство тржишта; уређује основне имовинско-правне односе у области поморства, унутрашње пловидбе и ваздушног саобраћаја; уређује ауторско право."

¹⁰ О историјату покушаја кодификације стварног права у СФРЈ, детаљније: Обрен Станковић, О досадашњем раду на кодификацији стварног права и карактеристикама

доношење Закона о основним својинско-правним односима, са нацртом Закона, чија је материја обухватала далеко уже поље стварно-правних односа од Предоснове. Закон о основним својинско-правним односима донет је 30. јануара 1980. године,¹¹ ЗОСПО и данас, упркос пуној законодавној надлежности Републике Србије, представља позитивну законску материју која обухвата основна начела и основну правну регулативу за: право својине, стварне службености, државину, права страних физичких и правних лица у овој области, и меродавно право за случај сукоба републичких закона. Садашње стање уређености стварног права у Србији је незадовољавајуће. Поред Општег дела грађанског права, које је "најзапуштеније"¹², Стварно право је најнеуређенији део позитивног грађанског права у Србији. Правне и законске празнине су бројне, поједина стварна права уопште нису уређена (личне службености, реални терети, право грађења), док су друга подрегулисана (право својине, заложно право, право закупа, суседска права, државина). Правна регулатива у области грађанског права и нарочито у области Стварног права у самосталној Србији, наставила је да се развија стихијски, уз одсуство јасне стратегије. О томе јасно указују текстови Закона о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар¹³ и Закона о хипотеци,¹⁴ који јасно илуструју међусобну неусаглашеност, неуједначен догматски, методолошки и номотехнички приступ у регулисању појединих стварно-правних института^{15,16}. Институт државине регулисан је одредбама чл. 70-81. ЗОСПО-а. И овај институт, није

нацрта Закона о праву својине и другим стварним правима на непокретностима СР Србије од 1978, *Анали*, бр. 3-4/1979.

¹¹ Закон о основама својинскоправних односа, у даљем тексту: ЗОСПО, ("Сл. лист СФРЈ", бр. 6/80 и 36/90, "Сл. Лист СРЈ", бр. 29/96 и "Сл. гласник РС", бр. 115/2005 - др. закон).

¹² Владимир В. Водинелић, *Кодификовање Стварног права у Србији, Промене Стварног права у Србији*, ур. Весна Ракић-Водинелић, Београд, 2004, 11.

¹³ "Сл. гласник РС", бр. 57/2003, 61/2005, 64/2006 – испр, 99/11 - др. закони и 31/19.

¹⁴ "Сл. гласник РС", бр. 115/2005, 60/2015, 63/2015 – УС и 83/2015.

¹⁵ Тако се, илустрације ради, у Закону о хипотеци институт државине у чл. 15. назива "поседом" док се у свим другим члановима назива "државином". Истина, овај закон у истом "маниру", и неке друге правне институте назива различитим именима; тако, удео сувласника назива час "сусвојинским" (чл. 3.), час "сувласничким" (чл. 15.), час "идеалним делом" (чл. 6.), а сувласника назива и "власником идеалног дела" (чл. 6.) !?!

¹⁶ О странпутицама кодификације стварног права у Србији, детаљније вид. Душко Челић, *Грађанска кодификација у Срба – сто седамдест година Касније*, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2014, 59-72.

избегао судбини осталих, који чине позитивну законску материју стварног права у Србији.¹⁷

2. О КВАЗИПРАВНОЈ "НОРМАТИВИ" НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Као што је познато, након противправне агресије Северноатлантског војног савеза на Савезну Републику Југославију, на Косову и Метохији успостављена је Привремена управа Уједињених нација (УНМИК), чији је мандат одређен Резолуцијом Савета безбедности ОУН бр. 1244 од 10. јуна 1999. године (S/RES/1244 (1999))¹⁸. Садржина мандата УН на Косову и Метохији, према тексту Резолуције, требала је да буде ограничена поштовањем суверенитета и територијалног интегритета СР Југославије. Ово ограничење поменуто је више пута, како у основном тексту, тако и у анексима Резолуције.¹⁹ Кршећи слово и смисао Резолуције, Привремена управа Уједињених нација на Косову и Метохији (УНМИК) ретроактивно је аброгирала затечени правни поредак у Аутономној покрајини Косово и Метохија и на том делу Републике Србије успоставила "правни систем" независан у односу на остатак Србије, негирајући сваку државно-правну везу са њом. Специјални представник Генералног секретара Уједињених нација, је самовољно одређујући сопствени мандат, сам себи доделио сву законодавну, судску и извршну власт на Косову и Метохији, за шта није било упоришта како у општем међународном праву, тако ни у релевантној Резолуцији Савета безбедности ОУН²⁰. У области стварноправних односа, поменута "квазизаконодавна политика" УНМИК-а имала је за последицу, да се ионако партикуларно, поднормирано, несистематизовано и некодификовано право (не само) у области стварноправних односа поводом непокретности на територији АП Косово и Метохија, претвори у "правни хаос", међусобно неусклађених и контрадикторних норми, садржаних у још бројнијим изворима, него што је то био случај до 10. јуна 1999. године. При томе је начињена "општа збрка у којој се не зна који југословенски и српски закони су на снази а који не,"²¹ и уопште, који је пропис на знази.^{22,23}

¹⁷ О подрегулисаности, погрешном и нетачном регулисању, као и о правним празнинама у материји државине у ЗОСПО, детаљније вид. Душко Челић, Појам и заштита државине, магистарски рад (необјавено), Косовска Митровица, 2010, 67-95.

¹⁸ <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SRES%201244.pdf>, 10. 6. 2021.

¹⁹ Вид. ст. 9. преамбуле, тач. 10. основног текста, тач. 5. Анекса I, тач. 5. и 8. Анекса II S/RES/1244 (1999).

²⁰ Бојан Милисављевић, Нове мировне мисије Организације уједињених нација, Београд, 2007, 173.

²¹ Ombudsperson institution in Kosovo, Fourth annual report, 2003/2004, Pristina, 12. July 2004, 8.

Након 17. фебруара 2008. године, *de facto* власти на Косову и Метохији, успоставиле су једнострано, мимо Резолуције 1244, и супротно уставу Републике Србије, нелегални поредак, који наликује правном поретку - правни поредак *sub colore iuris*,²⁴ настављујући са раније успостављеном праксом квази-закондавног задирања у правни систем Србије на Косову и Метохији. Тако је 2009. године извршена нека врста кодификације стварног права, доношењем "Zakona о vlasništvu i drugim stvarnim pravima"²⁵ (у даљем тексту: "ZOVDs"), иако са становишта важећег правног поретка Србије нису имали надлежност за такву делатност²⁶. Поред тога, то је учињено супротно елементарним друштвеним условима за кодификацију, као што је стабилност друштвених а пре свега својинских односа, што се за (пост)конфликтно друштво, какво је актуелно на Косову и Метохији, свакако не може рећи. Овим "законом", неки институти стварног права уређују се на битно другачији начин у односу на остатак Србије. У даљем делу рада, анализираћемо језички, номотехнички и правнодогматски домаћај "норми" које регулишу државину у овом "закону".

²²Vicovac Dule, Challenges in Providing Legal Aid to Displaced Persons Following Armed Conflict: Lessons Learned from Kosovo, Journal of Human Rights Practice, Oxford, March, 2013, Vol. 5, Number 1, 2013, 198.

²³Више, о овоме вид. Душко Челић, Квазиправни оквир УНМИК-а у области стварних права на непокретностима, Начела добре владавине – начело правне сигурности и начело правичности, Тематски зборник – Пројекат, ур. Владимир Боранијашевић, Косовска Митровица, 2017, 115- 129.

²⁴*Sub colore iuris* – "Under color of right". Done with the appearance of a legal right, regardless of whether the actor in fact possessed the legal right. Aron X. Fellmeth, Maurice Horwitz, Guide to Latin in international Law, Oxford University Press, 2009, 269.

²⁵Доступно на: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2009_03-L-154_sr.pdf, (на српском језику), на: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2009_03-L-154_al.pdf, (на албанском језику) и на: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2009_03-L-154_en.pdf, (на енглеском језику), 30. 6. 2021.

²⁶Према чл. 4. и 194. Устава Републике Србије ("Сл. Гласник РС", бр. 98/2006), правни поредак Републике Србије је јединствен, према 97. тач. 7. Устава Републике Србије, Република Србија уређује и обезбеђује својинске и облигационе односе и заштиту свих облика својине, а према чл. 97. носилац уставотворне и законодавне власти у Републици Србији је Народна скупштина. Имајући у виду поменуте уставне одредбе, активност *de facto* власти на Косову и Метохији, са становишта уставноправног поретка Републике Србије, не могу имати законодавни карактер, нити акти тела које уставноправни поредак Републике Србије не познаје, могу бити закони. С тога се у овом раду за навођење тих "аката" користе одговарајући знаци интерпункције.

3. ДРЖАВИНА У "ZOVDС"

Као што смо раније истакли, државина је један од најстаријих института стварног права. Она предходи многим другим правним институтима, и у том погледу представља "опште место", предпоставку вршења највећег броја стварноправних овлашћења, стога је њено логично место у систему стварног права у општем (уводном) делу. Таквом систематиком омогућава се лакше разумевање и примена бројних законских одредаба у којима се употребљава израз државина, супротно, то се не може постићи ако се државина смести на крају прописа, или пак иза централног стварноправног института (каква је својина) и других стварних права. Како у том погледу стоје ствари у "ZOVDС"? Државина се у различитим граматичким варијацијама помиње у: једном називу поглавља ("дела"), 18 рубрума (назива чланова) и 33 члана. Укупно 107 пута. Интересантно је да се упоредо са изразом "државина" у "ZOVDС" користи и израз "посед" и, очигледно у истом значењу као и "државина", помиње се у једном рубруму и 15. чланова укупно 24 пута !?! О недостатку елементарног знања и/или редактуре, довољно упечатљиво говори чињеница да се у оквиру истих чланова упоредо користе различити изрази – и "државина" и "посед" !?!²⁷ Укупно, у "ZOVDС" се израти "државина" и "посед" користе 131 пута. Израз "посед", води порекло од латинског глагола *sedere*²⁸ - седети, и према објашњењу римског правника Лабеоно, "посед се тако назива према седишту или постављењу, јер (посед) природно држи онај ко на њему стоји" (седи).²⁹ У својевременој хрватско-српској језичкој варијанти, термин "посед" преузет је од римског "*possessio*", као што је то уосталом био случај и са многим другим европским народима и језицима.³⁰ У српској грађанскоправној терминологији, већ скоро два века за означавање овога института користи се реч "државина". Он је етимолошки правилнији, садржајнији и погоднији од "латинизованог посед", јер извире од глагола "држати", што значи "имати у својој власти" и семантички прецизније изражава оно што означава.³¹ У свакодневном, лаичком говору, реч "посед" употребљава се као синоним за

²⁷ Тако се у чл. 21. "ZOVDС", израз "државина" користи 3 пута а израз "посед" два пута !

²⁸ *Sedeo, sedere, sedi sessum* – седети.

²⁹ D. 41, 2, 1, наведено према: Ante Romac, *Izvori rimskog prava*, Zagreb, 1973, 203.

³⁰ Тако на енглеском: "*possession*", француском: "*la possession*", талијанском: "*il possesso*", шпанском: "*la posesion*", али не и на немачком: "*Besitz*", што додатно снажи гледиште да је германска концепција државине плод и германске обичајно-правне баштине.

³¹ Чедомир Марковић, *Грађанско процесно право*, књ. прва: парнични поступак, св. II: парничне радње, треће издање, Ниш, 1982, 516..

означавање права својине, поготово на непокретним стварима³², чак и шире, "посед" се поистовећује са имовином, а "поседник" са власником, односно, са имаоцем каквог другог (најчешће стварног) права. Ово поистовећивање није само имлицитно, напротив, често бивамо у прилици да "сазнамо" и то да се "посед има у власништву".³³ Придавање погрешног значења државини, поистовећивањем "поседа" за својину, карактеристично је само за тај израз, не и за државину; то је разлог више у прилог нашем залагању за доследно именовање овог правног института државином и за трајно и потпуно напуштање латинизованог назива "посед". Сличну доследност не очекујемо од *de facto* власти на Косову и Метохији, но елементарно језичко правило налаже макар опредељење између два израза: државине или поседа.

Државина је у "ZOVDS" смештена тек у IV делу, након "Општих одредаба", "Дефиниција" и "Својине". Први пут се помиње у чл. 18. ст. 1. у коме се дефинише право својине. Потом се помиње више пута у контексту претпоставке савесног стицања права својине,³⁴ претпоставке права својине у корист држаоца,³⁵ а чак се, и пре одређивања појма државине, "самостална државина" (чији се појам и садржај не одређују касније нити раније ни на једном месту у "ZOVDS"), помиње у контексту стицања права својине одржајем. Иначе, "ZOVDS" одржај нетачно назива "добит са застаревањем",³⁶ када је реч о стицању права својине одржајем на покретним стварима, а нешто коректнијим али опет нетачним изразом "стицање по основу застаревања", када је реч о стицању права својине одржајем на непокретним стварима !?!³⁷ Међу уникуме спада и чињеница да се "савесна државина" и "несавесна државина", наводе поводом својинских тужби,³⁸ а да се у делу у коме се "нормира" државина (нити било где другде), ова својства државине уопште не одређују појмовно !?!

³² Упоредити изразе: "посед - имање", али не и "државина - имање".

³³ Тако је 18. 9. 2008. године, у дневном листу "Политика", поводом спора мештана села Кремна и управника Парка природе Мокра гора, Емира Кустурице, везаног за спровођење ограничења појединих својинских овлашћења у јавном интересу, појавио текст под насловом: "Заштита парка не угрожава власнике поседа"!?! У поменутом тексту, аутор се, како пише, бавио: "судбином приватних поседа на новозаштићеном терену Парка природе Мокра Гора на планини Тари". Тако је у поменутом тексту "судбина приватних поседа", појела судбину приватне својине!!! (подаци преузети са електронске адресе: <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Zashtita-parka-ne-ugrozavaylasnika-poseda.sr.html>, од 18. 7. 2021.)

³⁴ Вид. чл. 21. И чл. 22. "ZOVDS".

³⁵ Вид. чл. 26. "ZOVDS".

³⁶ Вид. чл. 28 и рубрум изнад њега "ZOVDS".

³⁷ Вид. чл. 40. "ZOVDS".

³⁸ Вид. чл. 96-99. "ZOVDS".

Након што се предходно помиње 66 пута (од тога 50 пута као "државина а 16 пута као "посед") у различитим контекстима, као што смо навели, институт државине се у овом опскурном "закону" уређује тек у IV делу, који носи назив "Право државине" !?! Тумачењем садржине овог дела "ZOVDs" и упоређивањем са албанском језичком верзијом у којој је овај део насловљен као "Posedimi"³⁹ ("државина" – превод аутора) а не "E drejta e posedimi", што би било значење одговарајуће верзији на српском језику, долазимо до закључка да је ипак реч о државини а не о праву државине, што свакако нису синоними. На то указује и верзија наслова овог дела "ZOVDs", на енглеском језику – "Possession"⁴⁰. Иста "грешка", односно ноторна нетачност поистовећивања државине са правом на државину, понавља се само у верзији на српском језику у рубуму чл. 103. "ZOVDs", који гласи: "Право државине", рубуму и садржини чл. 104. ("СТИцање права државине"), као и у садржини чл. 106. у коме се нетачно наводи да се "наслеђује право државине", у садржини чл. 107. у коме се одређује када престаје односно када не престаје "право државине", у чл. 108. у коме се нетачно судржавина појмовно одређује "ако више лица остварује право државине", као и у чл. 111. у коме се "уређују" својства државине наследника, посредством нетачног и збуњујућег израза: "Наследник који остварује право на државину..." !?! Посредна државина се у чл. 109. "ZOVDs", назива час "посредном", час "недиректном" и при томе се нетачно одређује путем лица "које остварује право располагања (а не држања – примедба аутора), ствари на основу залогa, кирије, депозита..." !?! Ноторна је чињеница, која је дакле, као и све ноторне чињенице општепозната (осим овом "законодавцу"), да државина и право на државину нису синоними и да се у том погледу и посредна државина појмовно одређује као државина лица које у погледу ствари поступа као ималац каквог ширег права у погледу које друго лице има непосредну државину (јер поступа као ималац каквог ужег права). Нагласак је на фактичком, на поступању а не на имању (или немању) каквог субјективног права. Одређујући правни посао за правну основу непосредне државине, "законодавац" непотребно сужава појмовно одређење посредне државине. Посредна државина постојаће и онда када је правни посао, као њен основ, са становишта позитивног права неважећи, непостојећи или је престао да постоји. Самим фактом вољне предаје ствари

³⁹ Вид. верзију "ZOVDs" на албанском језику: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2009_03-L-154_al.pdf, 30. 6. 2021.

⁴⁰ Вид. верзију "ZOVDs" на енглеском језику: : http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2009_03-L-154_en.pdf, 30. 6. 2021.

у непосредну државину, лицу које "признаје вишу власт" другога поводом објекта државине⁴¹, настала је посредна државина.⁴²

Нелогичности и нетачности у нормирању државинске матрије прате и појмовно (не)одређивање детентора. Тако се у овом "закону" наводи да: "Ако неко лице врши фактичку власт и контролу на ствари за рачун другог лица у оквиру његовог пословања или у оквиру упоредног односа којим је он обавезан поступати по упутствима тог другог лица, тада се то друго лице сматра држаоцем."⁴³ Уколико апстрахујемо језичке (?) непрецизности, могли би се сагласити да је ово догматски тачно, али поменута "норма" казује које лице у овом случају има, односно нема државину а не ко има детенцију ! То евентуално можемо сазнати тек тумачењем *argumentum a contrario* и ишчитавањем рубрума изнад овог члана, односно изналагањем одговора на питање "шта је писац хтео да каже".

Оно што би требало да представља неку врсту темељног камена у нормативном уређењу државине – појмовно одређење овог института, "ZOVDs" одређује нетачно ! Тако, у овом тексту квази законодавац наводи да "Лице које врши фактички контролу на ствари, сматра се непосредним држаоцем" !?!⁴⁴ Овога пута, ова ноторна нетачност спроведена је доследно – у српској, албанској и енглеској језичкој верзији "ZOVDs". Наиме "контролу на ствари" може имати и посредни и непосредни држалац, *diferentia specifica* огледа се у томе да ли се апрехензионе радње врше непосредно или посредно, путем другог лица, што "законодавац" очигледно не зна. При томе, под вршењем апрехензионих радњи, односно фактичке власти на ствари (што је "законодавац" вероватно подразумевао под изразом "контола на ствари"), треба подразумевати постојање релативно трајног просторног и социјалног односа држаоца, који му омогућава да својим актима непосредно утиче на одређену ствар и манифестује вољу да "господари" том ствари.⁴⁵ Тренутно и привремено успостављање "фактичке власти" најчешће се не

⁴¹ Та власт се не мора признати само изричито, већ и прећутно и конклюдентним радњама.

⁴² У прилог оваквом схватању вид. Драгољуб Стојановић, Димитар Поп-Георгијев, Коментар Закона о основним својинско-правним односима, Београд, 1980, 160, Nikola Gavella, *Posjed stvari i prava*, Zagreb, 1990, 28, Nikola Gavella, *O posjedu s obzirom na uređenje koje je uspostavio Zakon o osnovnim vlasničkopравним односима*, *Naša Zakonitost*, Zagreb, 4/1981, 57-58, Slavica Krneta, *Posjed*, *Enciklopedija imovinskog prava i prava удруженог рада*, Београд, II том, 1978, 1020.

⁴³ Вид. чл. 105. "ZOVDs".

⁴⁴ Вид. чл. 103. "ZOVDs".

⁴⁵ Драгољуб. Стојановић, Нови концепт државине (чл. 70. Закона о основним својинскоправним односима), *Годишњак Правног факултета у Крагујевцу*, 1979/1980, 86.

може сматрати државином.⁴⁶ Дакле, сваки додир лица и ствари, не сматра се "вршењем фактичке власти", као што и непосредна државина не мора увек бити везана за непосредно физичко држање саме ствари.⁴⁷

Најзад, "ZOVDС" у погледу својстава државине, уопште не познаје манљиву (вициозну) државину а у извесној мери њу изједначава са незаконитом⁴⁸, што је недопустиво чак и за студенте права! Уколико се овоме дода већ констатована чињеница да "ZOVDС" нема ни појмовних одредаба о савесној и несавесној државини, онда је јасно какве опасности прете по право својине "у садејству" са институтом одржаја и у примени овог "закона".

De facto власти на Косову и Метохији успоставиле су дисконтинуитет између дотадашњег и новог "правног" режима одржаја на начин што законитост државине више није услов за стицање својине одржајем док се савесност захтева само када је у питању стицање својине путем редовног одржаја. О номотехничком, граматичком и догматском ниовоу одредаба овог "закона", не само о одржају, већ и о свему другом, понешто говори, као што смо навели, и рубрум изнад чл. 40. ("Стицање по основу застаревања") и изнад чл. 41. (Стицање застаревањем путем регистровања"), каои целокупни текст ових чланова. У дилеми и сами на који начин да разумемо садржину ових "норми", уз ризик да можда и погрешимо, мишљења смо да је "законодавац" у ст. 1. чл. 40. "регулисао" ванкњижни одржај, у ставу другом књижни одржај у случају "да је уписан као својински држалац" а учл. 41, је учињен покушај нормирања "књижног (табуларног, регистарског) одржаја". При томе се у делу "закон" у коме се "нормира" државина, уопште не препознаје нити појмовно одређује земљокњижна (табуларна, регистарска) државина,^{49,50} а од својстава државине која су од правног значаја за одржај,

⁴⁶ Тако на пр. онај ко за време фудбалске утакмице "заузме" место на стадиону, није тиме стекао државину на њему, нити је држалац лице које на пр. држи пријатељичин кишобран док она нешто купује на киоску.

⁴⁷ Тако ћемо на пр. бити непосредни држаоци књиге не само када је читамо, већ и када је одложимо у кућној библиотеци, кад аутомобил паркирамо у гаражи, када податке "држимо" у компјутерској меморији, кад повремено станујемо у викендици итд, другим речима када постоји актуелна могућност успостављања непосредног просторног односа према ствари.

⁴⁸ Вид. чл. 100. "ZOVDС".

⁴⁹ Вид чл. 103 – 114. . "ZOVDС".

⁵⁰ Земљокњижна државина настаје чињеницом уписа неког лица као титулара каквог стварног права поводом неке непокретности, и у случајевима када то није; тако су поводом једне непокретности физичку и земљокњижну државину могла имати два различита лица. Ова чињеница изазива правне последице сличне последицама ефективне државине; тако, упис неког стварног права у земљишну књигу представља начин стицања, такође, чињеница уписа каквог права ствара предпоставку у корист лица

овај "закон", као што смо истакло, не познаје ни савесну ни закониту ни исправну (праву) државину, већ на неки немушти начин само "самосталну државину". Као што се из одредаба чл. 40. и 41. да закључити, *de facto* законодавац на Косову и Метохији, готово да ничим, осим роковима одржаја, није омеђио домаћај одржаја. Тако, услов за одржај нису ни законитост, ни неманљивост (истинитост) државине а савесност се захтева само у првом случају ? Као да је "ZOVDs" донет у неком правном поретку кога одликују висок степен правне извесности, културе и традиције, уређености и поузданости јавних регистара и владавине права, а у збили, све је обрнуто, и то окротно обрнуто !⁵¹ У таквим околностима, широко и готово неограничено посезање за одржајем, чак и за табуларним (регистарским) одржајем⁵², који је управо и настао на идеји поуздања у тачност земљишних регистара, делује гротесктно, мада у доступној литератури на албанском језику о томе влада потпуно некритичко становиште.⁵³ Делатношћу и праксом те власти су погодивале и чак саучествовале у грубом и масовном

које је уписано као титулар, и најзад, чињеница уписа овлашћује лице да уписаним правом земљокњижно располаже.

Наведена дејства дају и те како релевантну "власт" поводом непокретности лицу које је уписано као титулар неког права, без обзира да ли му то право припа да или не. С обзиром да је та правна "власт" у правном поретку и те како постојећа, без обзира на непостојање фактичке власти поводом ствари, земљокњижна државина се сматра својерсном идеалном државином.

Земљокњижна државина ипак не производи она дејства која чине садржину функције континуитета: она ни по правним правилима није уживала правну заштиту, а према позитивном праву не може довести ни до (земљокњижног) одржаја. Имајући у виду да дејства земљокњижне државине нису идентична са дејством других видова државине, већ да су знатно рестриктивнија, и да наликују на њих, у литератури се често уз њен назив користе наводници или придев "такозвана".

⁵¹О историјском сагледавању голготе својине и хаотичним својинскоправним односима на непокретностима на Косову и Метохији, вид. Зоран Мирковић, Душко Челић, Својинскоправни односи на непокретностима на Косову и Метохији - Стогодишњи *circulus vitiosus* (први део), Правни систем и друштвена криза, прва свеска, ур. Зоран Исаиловић, Косовска Митровица, 2011, 215 – 233, и Зоран Мирковић, Душко Челић, Својинскоправни односи на непокретностима на Косову и Метохији - Стогодишњи *circulus vitiosus* (други део), Правне норме у времену и простору, прва свеска, ур. Марија Крвавац, Косовска Митровица, 2012, 123 – 146.

⁵² Иако, као што смо приказали, познат у упоредном праву, регистарски одржај се везује за савесност државине, а искључује се у случају да је упис извршен противно одредбама којима се уређује поступак уписа права (упис од ненадлежног органа, вишеструки упис, упис на основу фалсификоване и нетачне исправе и сл.). Таквих услова у овом "пропису" нема, нити их има у другим везаним "прописима" (у "Закону о оснивању регистра права на непокретну својину" и у "Закону о катастру").

⁵³Qerkin Berisha, Acquisition of Ownership by Prescription under Kosovo Property Law and the Influence from Other Legal Systems, *Acta Universitatis Danubius*, 1/2018, 41.

кршењу права на мирно уживање имовине (нарочито) прогнаних Срба и припадника невеликих заједница, кршећи, како једнострано преузете међународне стандарде, тако и сопствене "норме".⁵⁴ У облик државине без фактичке власти на ствари неки теоретичари⁵⁵ убрајају и земљишнокњижну (табуларну) државину. Ову државину има лице уписано у јавни регистар права на непокретностима као ималац неког стварног права без обзира да ли му то право припада или не и независно од тога да ли има ефективну (физичку) државину на предметној непокретности.⁵⁶ Стицање земљокњижне државине уписом у земљишне књиге било је прописано правним правилима Аустријског грађанског законика⁵⁷ и Закона о земљишним књигама.⁵⁸ Правна дејства ове државине нису општа, тј. она не обухватају сва правна дејства која су иначе карактеристична за све облике државине. Наиме, у случају да земљишнокњижни и физички држалац нису иста лица, право на заштиту државине има (само) физички а не и земљишнокњижни држалац. Но, вратимо се одредбама о одржају "ZOVDs". Није ли готово невероватно да се поуздање у јавни регистар остварује допуштањем регистарског одржаја а да с друге стране чак и она избегла лица, који с успехом окончају поступак пред "косовском агенцијом за имовину", не могу на основу коначне одлуке овог квазисудског тела, да упишу право својине у јавни регистар, због немогућности приступа надлежној катастарској служби у општини на чијој се територији налази односна непокретност?⁵⁹

⁵⁴ О томе, као и о несагласности новоустановљеног "правног" режима одржаја са специфичним међународним стандардима заштите људских права прогнаних лица вид. Milica Matijević, Acquisition of property through prescription and illegal occupation of immovable property of IDPs from Kosovo after the 1999 conflict, *Strani pravni život*, 3/2013, 171–187.

⁵⁵ Андрија Гамс, *Основи стварног права*, Београд, 1974, 245, Даница Попов, Појам и врсте државине, Нови Сад, 2002, 156–159, N. Gavella, 1, 40–41, Радмила Ковачевић-Куштримић, Мирослав Лазић, *Стварно право*, Ниш, 2009, 39.

⁵⁶ Д. Попов Д, *ibid.* 156.

⁵⁷ Вид. пар. 321, 1467. и 1469. Аустријског грађанског законика у тексту пре него што су III новелом из 1916. године, брисани.

⁵⁸ Вид. пар. 70. и 71. Закона о земљишним књигама (Службене новине Краљевине Југославије, бр. 146/1930 и 281/1931), у вези са пар. 929. Српског грађанског законика.

⁵⁹ "Међутим, пуно је предмета где је подносилац позитивно решеног захтева расељено лице те нема приступа катастарској служби у општини где се имовина налази, као што налаже законодавни оквир који уређује укњижбу непокретне имовине. Немогућност уписа права својине значи да није у потпуности успостављено право на имовину. Уколико подносилац позитивно решеног захтева не може да упише право својине, то оставља празнину у којој има места за преваре у пракси поступка уписа. То може негативно да утиче на право појединца на својину." (OSCE Mission in Kosovo, *Challenges in the Resolution of Conflict-Related Property Claims in Kosovo*, Pristina, 2011, 11.).

Одредба "ZOVDС" о заштити државине у тексту на српском језику су најблаже речено је збуњујућа и неразумљива.⁶⁰ Из ње није јасно како се у државинском спору може захтевати "враћање имовине". Такође је нејасно да ли се у судском поступку разматра питање права, односно, правног основа државине (што је упоредноправно иначе могуће, али није у цивилистичкој традицији на простору ex Југославије), или само питање државине и чина сметања ? Упоредном анализом верзија на српском, албанском и енглеском језику, долазимо до закључка да једино верзија текста на српском језику садржи поменуте неразумљиве и неприменљиве конструкције. Природа овог рада не допушта нам да детаљно упоредно анализирамо сва три текста "ZOVDС", али се основано може предпоставити да сличне или још драстичније неподударности постоје када су у питању и остали делови анализираниог текста. С тога се поставља питање, која је заправо била намера "законодавца" доношењем оваквог текста "Закон о власништву и другим стварним правима" ?

4. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Анализиране "норме" о државини у "ZOVDС" неодољиво подсећају на време од пре два века у Кнежевини Србији и "порођајне муке" у доношењу Грађанског законика за Књажевину Србију. Познато је колико су комично и немушто изгледали први покушаји кодификације грађанског права у ондашњој Србији, која је након вишевековне отоманске окупације, тек кренула да из пепела подиже институције. Да подсетимо да је по налогу Милоша Обреновића, 1829. године формирана Законоделна комисија, предвођена учитељем кнежевића Милана, Георгијем Захаријадесом (Грком по пореклу), која је у задатак имала да, преведећи стране законе, Србији припреми грађански законик. Међутим, тај покушај превода Француског грађанског законика завршио је неславно. Не владајући довољно ни француским ни немачким ни српским језиком, а немајући ни формално правничко образовање (као у осталом ни један други члан Законодавне комисије), резултат његовог рада остао је упамћен по лошем и неупотребљивом тексту који је и Кнез Милош Обреновић у свом стилу коментарисао: „...да је с почетка и којекако, али је после све горе и горе, да ја не знам илису ти људи који су те законе писали били пијани или сасвим луди“. Као сликовито сведочанство лошег (не)правничког резонувања и нераздевања смисла грађанскоправних института, остао је Захаријадесов превод "хипотеке" у "апотека", а "сервитута" у "ропство".^{61,62}

⁶⁰ Одредба чл. 113. ст. 1. "ZOVDС" дословно гласи: "Ако је држалац незаконито лишен своје државине, може захтевати поврат своје имовине од лица чије је право државине мањкаво у односу на њега".

⁶¹ Слободан Јовановић, Политичке и правне расправе, Београд 1908, 72.

Како смо у раду, догматском анализом и летимичним упоређивањем текста "ZOVDs" на српском, језику са текстовима на албанском и енглеском језику показали, можемо констатовати да се у случају анализираниог текста не ради само о правничкој неукости, недостатку разумевања појединих института, смисла Стварног права (за шта се у васкрсаваној Србији, почетком XIX века, могло и имати разумевања и оправдања) и реалних прилика у (пост)конфликтном друштву на Косову и Метохији. Реч је, поред наведеног, и о *mala fides* "законодавца" и злоупотреби фактичке квазизаконодавне власти, које могу имати озбиљне последице по стварна права "адресата", поготово грађана српске националности на Косову и Метохији.

⁶²Још даље "домете" досегао је текст у чл. 32. ст. 3. "ZOVDs", који дословно гласи: "Домаћа животиња постаје без власника, када се не придржава више локалном обичају да се враћа власнику." (Sic !). Што ће рећи да се од домаће животиње очекује да зна локалне обичаје, пре него што одлучи да се њих "придржава" или "не придржава" !?!

Duško ČELIĆ, LL.D.

Assistant Professor

University of Pristina - Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

POSSESSION ACCORDING TO THE QUASI-LAW SYSTEM IN KOSOVO AND METOHIA

Summary

Despite its rich and varied bibliography dedicated to the state and its related issues, the state has, since its inception, been one of those civil law institutes that has been and still is the subject of numerous debates, disputes and differing opinions. In Serbian law, this significant institute in real law is still partly unregulated, subregulated and partly misregulated.

After the *de facto* authorities in Kosovo and Metohia passed the "*Law on Ownership and Other Real Rights*" in 2009, which systematically encroaches on the regulation of real relations, the substance of the state in this part of the territory of Serbia is regulated by "the systematic law". Thus (not only) in this matter, the continuity of the unified organization of the state in the entire territory of the Republic of Serbia was interrupted. The author analyzes the linguistic, nomotechnical and legal dogmatic "norms" that regulate the state in this "law". Also, in this paper-work we are trying to compare in a comparative way the application of the technique of transposition of norms (legal transplants) related to the state, social and legal justification of the transposition and the scope of application of such "norms" in Kosovo and Metohia. The author has paid special attention to those "norms" which are variously regulated by institutes related to the legal actions of the state, and they are, as well known, numerous and substantive. In that matter, particular importance is given to those "norms" which govern acquisitive prescription. By linking to other systemic "regulations" in Kosovo and Metohia, we will try to look at the scope and implications of applying these "new state norms" to legal and factual relations in Kosovo and Metohia.

Keywords: *Kosovo and Metohia. - De facto authorities. - "Law on Property and Other Real Rights". - Possession. - Acquisitive prescription. - Consequences of implementation.*

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ Научни радови

Aron X. Fellmeth, Maurice Horwitz, *Guide to Latin in international Law*, Oxford University Press, 2009;

Berisha Q, *Acquisition of Ownership by Prescription under Kosovo Property Law and the Influence from Other Legal Systems*, Acta Universitatis Danubius, 1/2018;

Vicovac D, *Challenges in Providing Legal Aid to Displaced Persons Following Armed Conflict: Lessons Learned from Kosovo*, Journal of Human Rights Practice, Oxford, March, 2013, Vol. 5, Number 1, 2013

Vodinelić V. V, *Državina, Pojam, priroda, zaštita i razlog zaštite*, Beograd, 2015;

Владимир В. Водинелић, Кодификовање Стварног права у Србији, *Промене Стварног права у Србији*, ур. Весна Ракић-Водинелић, Београд, 2004;

Gavella N, *Posjed stvari i prava*, Zagreb, 1990;

Gavella N, *O posjedu s obzirom na uređenje koje je uspostavio Zakon o osnovnim vlasničko-pravnim odnosima*, Naša Zakonitost, Zagreb, 4/1981;

Гамс А, *Основи стварног права*, Београд, 1974;

Ђорђевић А, *Систем приватног (грађанског) права Краљевине Србије, у вези с међународним приватним правом, друга књига, свеска прва: Државина*, Београд, 1896;

Јовановић С, *Политичке и правне расправе*, Београд 1908;

Ковачевић-Куштримовић Р, Лазих М, *Стварно право*, Ниш, 2009;

Krneta S, *Posjed*, Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada, Beograd, II tom, 1978;

Марковић Ч, *Грађанско процесно право, књ. прва: парнични поступак, св. II: парничне радње, треће издање*, Ниш, 1982;

Matijević M, *Acquisition of property through prescription and illegal occupation of immovable property of IDPs from Kosovo after the 1999 conflict*, Strani pravni život, 3/2013;

Милицављевић Б, *Нове мировне мисије Организације уједињених нација*, Београд, 2007;

Мирковић З, Челић Д, Својинскоправни односи на непокретностима на Косову и Метохији - Стогодишњи *circulus vitiosus* (први део), *Правни систем и друштвена криза, прва свеска*, ур. Зоран Исаиловић, Косовска Митровица, 2011;

Мирковић З, Челић Д, Својинскоправни односи на непокретностима на Косову и Метохији - Стогодишњи *circulus vitiosus* (други део), *Правне норме у времену и простору, прва свеска*, ур. Марија Крвавац, Косовска Митровица, 2012;

Николић Д, О примени правних правила садржаних у предратним прописима, *Реконструкција правног система Југославије на основама слободе, демократије, тржишта и социјалне правде*, Нови Сад, 1998;

Попов Д, *Појам и врсте државине*, Нови Сад, 2002;

Попов Д, *Правна дејства државине*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2006;

Romac A, *Izvori rimskog prava*, Zagreb, 1973;

Станковић О, *О досадашњем раду на кодификацији стварног права и карактеристикама нацрта Закона о праву својине и другим стварним правима на непокретностима СР Србије од 1978*, *Анали*, бр. 3-4/1979;

Стојановић Д, Поп-Георгијев Д, *Коментар Закона о основним својинско-правним односима*, Београд, 1980;

Стојановић Д, *Нови концепт државине (чл. 70. Закона о основним својинскоправним односима)*, Годишњак Правног факултета у Крагујевцу, 1979/1980;

Stojčević D, Romac A, *Dicta et regulae iuris*, Beograd, 1989;

Челић Д, *Појам и заштита државине*, магистарски рад (необјавено), Косовска Митровица, 2010;

Челић Д, *Грађанска кодификација у Срба – сто седамдест година касније*, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2014;

Челић Д, *Квазиправни оквир УНМИК-а у области стварних права на непокретностима, Начела добре владавине – начело правне сигурности и начело правичности*, Тематски зборник – Пројекат, ур. Владимир Боранијашевић, Косовска Митровица, 2017.

Извори

OSCE Mission in Kosovo, *Challenges in the Resolution of Conflict-Related Property Claims in Kosovo*, Pristina, 2011;

Ombudsperson institution in Kosovo, *Fourth annual report, 2003/2004*, Pristina, 12. July 2004;

"Политика", 18. 9. 2008, *"Заштита парка не угрожава власнике носеда"*, <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Zashtita-parka-ne-ugrozava-vlasnika-poseda. sr.html>, од 18. 7. 2021.

Прописи и "прописи"

Устав Републике Србије, "Сл. Гласник РС", бр. 98/2006;

Амандмани на Устав СФРЈ, "Сл. лист СФРЈ", бр. 29/1971;

Резолуција СБОУН бр. 1244, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%27B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/kos%20SRES%201244.pdf>, 10. 6. 2021;

Закон о земљишним књигама, "Службене новине Краљевине Југославије, бр. 146/1930 и 281/1931;

Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације, "Сл. лист. ФНРЈ", бр. 86/1946;

Закон о основама својинскоправних односа, "Сл. лист СФРЈ", бр. 6/80 и 36/90, "Сл. Лист СРЈ", бр. 29/96 и "Сл.гласник РС", бр. 115/2005 - др. закон;

Закон о заложном праву на покретним стварима уписаним у регистар, "Сл. гласник РС", бр. 57/2003, 61/2005, 64/2006 – испр, 99/11 - др. закони и 31/19Закон о хипотеци, "Сл. гласник РС", бр. 115/2005, 60/2015, 63/2015 – УС и 83/2015;

"Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima", http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2009_03-L-154_sr.pdf, (на српском језику), на: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2009_03-L-154_al.pdf, (на албанском језику) и на: http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/2009_03-L-154_en.pdf, (на енглеском језику), 30. 6. 2021.